

دانش و پژوهش
دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

(علوم انسانی)

شماره ششم - زمستان ۱۳۷۹

صص ۷۳ - ۸۲

رابطه استقلال میدانی و توانایی خواندن در دانش آموزان کلاس چهارم و پنجم دبستان شهر اصفهان

مهرداد کلانتری* - محمد شریفی**

چکیده

این پژوهش بر روی ۲۷۳ دانش آموز دبستانی اجرا گردید. پژوهشگر آزمودنی‌ها را به صورت تصادفی انتخاب نمود، برای بررسی فرضیه‌های پژوهشی از تحلیل مانوا استفاده گردید و نتایج زیر به دست آمد: رابطه معنی‌داری بین استقلال میدانی و توانایی خواندن ($P = 0/004$) و همچنین بین استقلال میدانی و درس قرائت فارسی به دست آمد ($P = 0$). بررسی نمرات درس قرائت فارسی نشان داد که دختران بر پسران برتری دارند ($P = 0/005$).

واژه‌های کلیدی: سبک شناختی، استقلال، وابستگی میدانی، توانایی خواندن، مجموع شکلهای پنهان شده.

*- عضو هیأت علمی گروه روان‌شناسی دانشگاه اصفهان.

** - کارشناس ارشد روان‌شناسی.

مقدمه

بیش از یک قرن است که بیشترین توجه متخصصان علوم تربیتی و روان‌شناسی بر مسأله خواندن متمرکز شده است. کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری، که حدوداً ۸ درصد کودکان و غالباً پسران را تشکیل می‌دهند، معمولاً پیش از ورود به مدرسه شناخته نمی‌شوند، زیرا این ناتوانی‌ها در خواندن، هجی کردن، نوشتن و حساب ظاهر می‌شوند.

مشخصه ناتوانی یادگیری در خواندن، این است که دانش آموز خیلی آهسته و کلمه کلمه می‌خواند و در ضمن خواندن، حروف یا کلماتی را حذف، اضافه، جانشین، یا معکوس می‌کند.

بدیعیان (۱۳۷۵) پژوهشی زیر عنوان «بررسی شیوع اختلال خواندن و نوشتن» در دبستانهای منطقه فریدن بر روی ۶۰۰ دانش آموز انجام داد و نتایج زیر را به دست آورد: شیوع اختلال خواندن در دانش آموزان منطقه فریدن ۶/۶ درصد محاسبه گردیده است. میزان شیوع اختلال خواندن برحسب جنسیت در پسران ۷/۷ درصد و در دختران ۵/۷ درصد بوده است. بررسی نمرات خواندن و نوشتن نشان داد که دختران در آزمون خواندن نمرات بالاتری نسبت به پسران داشته و از لحاظ توانایی خواندن، دختران بر پسران برتری داشته‌اند.

همچنین دمیک و کوربر (۱۹۹۳) پژوهشی زیر عنوان رابطه سبک شناختی و آمادگی برای خواندن بر روی ۶۰ آزمای‌ش‌شونده بین سنین ۴ تا ۷ سال انجام دادند. نتایج نشان داد که میزان استقلال میدانی، بهترین پیش‌بینی کننده آمادگی کودکان برای خواندن بوده است.

در پژوهشی که زانگ و چن (۱۹۹۰) زیر عنوان رابطه بین استقلال میدانی و عملکرد تحصیلی انجام دادند، نتایج نشان داد که آزمودنی‌هایی که از پیچیدگی شناختی بالاتری برخوردار بودند و تمایل به استقلال میدانی داشته‌اند، عملکرد تحصیلی بهتری هم داشتند.

در پژوهش دیگری که نیاز و همکاران (۱۹۹۴) زیر عنوان رابطه بین استقلال میدانی و عملکرد تحصیلی انجام دادند، نتایج نشان داد که افرادی که در آزمون مجموعه شکل‌های پنهان شده نمرات بالاتری کسب کرده بودند، عملکردشان در دروس مختلف بهتر بوده است.

فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱- رابطه معنی‌داری بین نمرات توانایی خواندن و استقلال میدانی در دانش‌آموزان وجود دارد.
- ۲- رابطه معنی‌داری بین نمرات درسی قرائت فارسی و استقلال میدانی در دانش‌آموزان وجود دارد.
- ۳- رابطه معنی‌داری بین نمرات توانایی خواندن و حجم خانواده وجود دارد.
- ۴- رابطه معنی‌داری بین نمرات درس قرائت فارسی و حجم خانواده وجود دارد.
- ۵- رابطه معنی‌داری بین شغل پدر و توانایی خواندن وجود دارد.
- ۶- تفاوت معنی‌داری بین نمرات توانایی خواندن پسران و دختران دانش‌آموز وجود دارد.
- ۷- تفاوت معنی‌داری بین نمرات قرائت فارسی پسران و دختران دانش‌آموز وجود دارد.

اختلال خواندن

اختلال خواندن با نقص عمده‌ای در پیدایش مهارت‌های مربوط به شناخت کلمات و فهم مطالب خوانده شده مشخص می‌شود و ناشی از کم‌هوشی و یا معایب بینایی، شنوایی و یا اختلالات عصبی نیست. اختلال خواندن با اصطلاحهای گوناگونی معرفی شده است، مانند: دیس لکسیا،^۱ عقب ماندگی خواندن،^۲ ناتوانی خواندن^۳ و آلکسیا.^۴

عوامل مؤثر در ناتوانی خواندن کودکان

۱- عوامل جسمانی

چشمها و بینایی: کولمن (۱۹۶۸) در کودکان مورد مطالعه‌اش دریافت که به‌طور تقریبی ۵۰ درصد این کودکان در ادراک بینایی یا دیدکاری ندارند.
شنوایی: بوند و همکاران (۱۹۷۹) برآورد کردند که ۵ درصد جامعه آماری کودکان دبستانی در آمریکا مجموعه‌ای از ضعفهای شنوایی دارند.
صحبت کردن: تحقیقات نشان داد که بین صحبت کردن و توانایی خواندن رابطه وجود دارد (اکوال و شانکر، ۱۹۸۳).

1- Dyslexia.

2- Reading backwardness.

3- Reading disability.

4- Alexia.

۲- عوامل روانی

در میان عوامل روانی، مسائل عاطفی گوناگون، هوش و اعتماد به نفس بیشترین اهمیت را دارند.

مشکلات عاطفی: رایبسون (۱۹۴۶) گزارش داد که ۴۰/۹ درصد افراد با ناتوانی خواندن در نمونه‌های او، ناسازگاری عاطفی زیادی داشتند. هریس و سیپی (۱۹۸۰) معتقدند که ناسازگاری عاطفی علت اصلی ناتوانی خواندن می‌باشد.

هوش: اسپاچ و اسپاچ (۱۹۷۷) معتقدند که ضریب هوشی، پیش‌بینی کننده بسیار خوبی در توانایی خواندن، برای کودکان با ضریب هوشی بسیار بالا یا کودکانی که عقب‌ماندگی ذهنی دارند، می‌باشد.

تصور خود: نیوکامر و هامیل (۱۹۷۷) معتقدند که رابطه مثبتی بین موفقیت در خواندن و تصور از خود وجود دارد.

۳- عوامل اقتصادی

عوامل اقتصادی- اجتماعی معمولاً خیلی وسیع هستند، به طوری که غیر ممکن است، درصد واقعی از ناتوانی خواندن را که مربوط به این عوامل است، ارائه داد. از بین این عوامل، حضور پدر در خانه، زمینه‌های قومی و روابط اجتماعی، سطح اقتصادی، لهجه (زبان محلی)، حضور کتابها یا محرک بودن موضوعات خواندنی در خانه و روابط همزادی از همه مهمتر می‌باشند.

۴- عوامل تربیتی

بروکور و لزوت (۱۹۷۹) دریافتند که معلمانی که خوب ارزیابی شده بودند، از آموزش کلاسی استفاده نمی‌کردند. آنها در طول آموزش خواندن هرگز از درسهای ساختاری، و یا کمک مستقیم به دانش‌آموزان استفاده نکردند.

سبک شناختی

سبک شناختی^۱ به عنوان روشهای نسبتاً متمایزی است که در رفتار شناختی افراد وجود دارند. سبک شناختی، شامل شیوه ادراک، شخصیت، هوش و رفتار اجتماعی است (خرازی و دولتی، ۱۳۷۵).

استقلال - وابستگی میدانی

استقلال - وابستگی میدانی^۲ یک سبک شناختی است که با توانایی فرد در استخراج اطلاعات از زمینه پیچیده ارتباط دارد، همچنین برای ارزیابی تفاوت‌های فردی در زمینه هوش، شخصیت، رفتار اجتماعی و غیره استفاده می‌شود و خصوصیات بی‌شماری نظیر موارد زیر دارد:

افراد مستقل از میدان می‌توانند بدون تأثیر گرفتن از محیط اطراف، اطلاعات را پردازش کنند، در حالی که افراد وابسته به میدان، عملکردشان تحت تأثیر محیط اطراف قرار می‌گیرد (راجرز، ۱۹۹۵، ص ۶۴۴). افراد مستقل از میدان، افرادی هستند که در ادراک خود به اجزاء توجه می‌کنند، در مقابل افرادی که به مجموع و کل توجه می‌کنند و وابسته به میدان نامیده می‌شوند (ویتکین و همکاران، ۱۹۸۱). افراد وابسته به میدان، افرادی بدون خشونت و تمایل به همکاری و مشارکت با دیگران هستند. آنها به نیازها و خواسته‌های دیگران حساسیت نشان می‌دهند. در مقابل افراد مستقل از میدان تمایل دارند تا نسبت به عقاید و رفتار دیگران بی‌توجه باشند و علاقه بیشتری به عملکردهای فردی که در آن متمایز می‌شوند، نشان می‌دهند.

جامعه آماری و نمونه مورد تحقیق

جامعه آماری، عبارت است از کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر کلاسهای چهارم و پنجم دبستان شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۷۸-۷۹. نمونه‌گیری به‌طور تصادفی خوشه‌ای به شرح زیر انجام شد: ابتدا از کلیه نواحی آموزش و پرورش فهرست‌برداری شد. سپس به‌طور تصادفی ۲ ناحیه انتخاب شدند. بعد از هر ناحیه دو مدرسه انتخاب گردید، یک

1 - Cognitive style.

2- Field dependence - independence.

مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه. سپس از هر مدرسه یک کلاس پنجم و یک کلاس چهارم انتخاب شد و برای همه دانش‌آموزان آن کلاسها آزمون اجرا گردید.

ابزار تحقیق

۱- آزمون خواندن اکوال: این آزمون برای تهیه اطلاعاتی درباره مهارتهای ویژه خواندن طرح شده است و مهارتهایی را می‌سنجد که به‌طور مستقیم با آموزش کلاس درس در ارتباط است. آزمون خواندن اکوال در برگیرنده متداولترین مشکلاتی است که در برنامه خواندن رو در روی دانش‌آموزان قرار دارد و برای سنجش هر دسته از این مشکلات تنظیم شده است. این آزمون بر حسب دشواری درجه‌بندی شده است و دارای ۸ آزمون فرعی می‌باشد که در مجموع ۱۰۰ نمره به آن تعلق می‌گیرد. ضریب روایی همزمان بین نمرات توانایی خواندن و نمرات درس قرائت فارسی برابر با $0/67$ محاسبه گردید و معنی‌دار بود ($P = 0$) و نشان می‌دهد که آزمون توانایی خواندن اکوال از روایی همزمان خوبی برخوردار است.

۲- آزمون مجموعه شکل‌های پنهان شده: ایتکین، اولتمن، راسکین و کارپ در سال ۱۹۷۱ این آزمون را ساختند که برای ارزیابی سبک شناختی استقلال-وابستگی میدانی آزمودنی‌ها به‌کار می‌رود. این آزمون نوعی آزمون مداد-کاغذی است که از سه بخش تشکیل شده و زمان اجرای آن ۱۲ دقیقه و در مجموع ۱۸ نمره به آن تعلق می‌گیرد. بخش اول تمرین شامل هفت سؤال ساده است و آزمودنی‌ها را با نحوه اجرای آزمون آشنا می‌کند. مدت زمان اجرای آن دو دقیقه است. بخش دوم و سوم آزمون ارزشیابی است و هر کدام شامل نه سؤال و مدت اجرای هر بخش پنج دقیقه جداگانه می‌باشد. در هر سؤال آزمون از آزمودنی خواسته می‌شود تا طرحی ساده را که در زمینه‌ای پیچیده‌تر پنهان گشته، پیدا کند و از طریق پررنگ نمودن خطوط، آن را مشخص نماید. در حقیقت وظیفه آزمودنی، یافتن طرح خواسته شده در زمینه پیچیده است. پایایی آزمون با روش دو نیم کردن $0/82$ و با بازآزمایی پس از ۳ سال $0/89$ گزارش شده است (ایتکین و همکاران، ۱۹۷۱).

تحلیل آماری

داده‌ها با نرم‌افزار SPSS-10^۱ و تحلیل مانوا^۲ بررسی گردید.

در این تحلیل ابتدا میزان رابطه بین متغیرهای کنترل جمعیت‌شناختی و استقلال میدانی با متغیرهای وابسته یعنی توانایی خواندن و نمرات قرائت فارسی و معنی‌دار بودن آن مشخص گردید و جنسیت متغیر مستقل را تشکیل می‌داد. مزیت این تحلیل به آزمون‌های t و F این بود که کل خطای نوع اول از ۵ درصد تجاوز نمی‌کرد. جدول شماره ۱ این نتایج را نشان می‌دهد.

یافته‌های تحقیق

فرضیه ۱- رابطه معنی‌داری بین نمرات توانایی خواندن و استقلال میدانی در دانش‌آموزان وجود دارد. یافته‌های به‌دست آمده نشان داد که رابطه بین توانایی خواندن و استقلال میدانی مثبت ($b = 0/216$) و معنی‌دار است ($P = 0/004$). لذا فرضیه ۱ تأیید می‌گردد. میزان این رابطه ۰/۰۳ است یعنی ۳ درصد واریانس نمرات توانایی خواندن و استقلال میدانی مشترک است. توان آماری برابر ۰/۸۳ است.

فرضیه ۲- رابطه معنی‌داری بین نمرات قرائت فارسی و استقلال میدانی در دانش‌آموزان وجود دارد. یافته‌های به‌دست آمده نشان داد که این رابطه مثبت ($b = 0/111$) و معنی‌دار است ($P = 0$). لذا فرضیه ۲ تأیید می‌گردد. میزان این رابطه ۰/۰۶ است، یعنی ۶ درصد واریانس یا تفاوت‌های فردی در نمرات درس قرائت فارسی و استقلال میدانی مشترک است. توان آماری ۰/۹۸ است، یعنی احتمال خطای نوع دوم فقط ۲ درصد بوده است و میزان اعتماد به این نتیجه‌گیری ۹۸ درصد است.

فرضیه ۷- تفاوت معنی‌داری بین نمرات قرائت فارسی پسران و دختران دانش‌آموز وجود دارد. یافته‌ها نشان داد که این تفاوت معنی‌دار است ($P = 0/005$). لذا فرضیه ۷ تأیید می‌گردد. میزان این تفاوت ۰/۰۳ است یعنی ۳ درصد واریانس نمرات قرائت فارسی مربوط به جنسیت است.

1- Statistical Package for Social Sciences.

2- Multivariate analysis of variance.

جدول ۱- تحلیل مانوای رابطه استقلال میدانی و متغیرهای جمعیت شناختی و جنسیت و پایه تحصیلی با توانایی خواندن و نمرات درس قرائت فارسی

متغیرهای مستقل و کنترل	متغیرهای وابسته	ضریب رگرسیون	مجموع مجذورات	ضریب F	معنی دار بودن	میزان رابطه آماری	توان
استقلال میدان	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۲۱۶	۱۲۳/۸۶۶	۸/۵۹۵	۰/۰۰۴	۰/۰۳۲	۰/۸۳۲
حجم خانواده	توانایی خواندن درس فارسی	-۰/۵۵	۹۳/۰۹۹	۶/۴۶۰	۰/۰۱۲	۰/۰۲۴	۰/۷۱۶
مسکن	توانایی خواندن درس فارسی	-۰/۱۹	۱۱/۰۱۴	۵/۷۱۷	۰/۰۱۸	۰/۰۲۱	۰/۶۶۴
شغل مادر	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۸۴۳	۱/۲۸۲	۰/۰۸۹	۰/۷۶۶	۰/۰۰۰	۰/۰۶۰
شغل پدر	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۴۵۵	۷/۴۹۱	۳/۸۸۸	۰/۰۵۰	۰/۰۱۵	۰/۵۰۲
تحصیلات مادر	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۶	۷۸/۴۹۰	۵/۴۴۷	۰/۰۲۰	۰/۰۲۰	۰/۶۴۳
تحصیلات پدر	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۶۶۳	۶/۸۵۷	۳/۵۵۹	۰/۰۶۰	۰/۰۱۳	۰/۴۶۸
جنسیت	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۶۷۳	۱۱/۰۰۹	۰/۷۴۶	۰/۳۸۳	۰/۰۰۳	۰/۱۴۰
پایه	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۶۶۱	۳/۴۶۳	۱/۷۹۷	۰/۱۸۱	۰/۰۰۷	۰/۲۶۷
تعایل بین جنس و پایه	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۶۶۱	۲۷/۰۳۸	۱/۸۷۶	۰/۱۷۲	۰/۰۰۷	۰/۲۷۶
	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۸۸۳	۱۵/۵۴۱	۸/۰۶۷	۰/۰۰۵	۰/۰۳۰	۰/۸۰۸
	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۰۸۶	۵۶۲/۲۴۳	۳۹/۰۱۵	۰/۰۰۰	۰/۱۳۰	۱/۰۰۰
	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۰۸۶	۲۰/۰۸۶	۱۰/۴۲۵	۰/۰۰۱	۰/۰۳۸	۰/۸۹۶
	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۱۵۳	۸۸/۱۵۳	۶/۱۱۷	۰/۰۱۴	۰/۰۲۳	۰/۶۹۳
	توانایی خواندن درس فارسی	۰/۲۱۱	۶۷/۲۱۱	۳۴/۸۸۵	۰/۰۰۰	۰/۱۱۸	۱/۰۰۰

* درجه آزادی = ۱

بحث و نتیجه‌گیری

۱- بین استقلال میدانی و توانایی خواندن رابطه معنی داری وجود دارد. این یافته با یافته پژوهش دمیک و کوربر (۱۹۹۳) مبنی بر اینکه میزان استقلال میدانی بهترین پیش‌بینی کننده آمادگی کودکان برای خواندن است، همخوانی دارد. نتایج پژوهش زانگ و چن (۱۹۹۰) نشان داد که افراد مستقل از میدان، عملکرد تحصیلی بهتری دارند که با یافته‌های به دست آمده همخوانی دارد. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهشی که نیاز و همکاران (۱۹۹۴) انجام دادند، مبنی بر اینکه افراد مستقل از میدان عملکرد تحصیلی بهتری نسبت به افراد وابسته به میدان دارند، همخوانی دارد.

۲- بین استقلال میدانی و درس قرائت فارسی رابطه وجود دارد و با ۱۰۰ درصد اطمینان آماری این رابطه معنی دار است. در این زمینه تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است.

۳- بین نمرات درس قرائت فارسی پسران و دختران تفاوت معنی داری به دست آمد و با یافته‌های به دست آمده در پژوهش بدیعان مبنی بر اینکه دختران از لحاظ توانایی خواندن بر پسران برتری دارند، همخوانی وجود دارد. همچنین این یافته‌ها با تحقیقات انجام شده که نشان داده‌اند دختران در عملکرد کلامی مهارت بیشتری دارند، هماهنگ می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود:

۱- از آنجا که استقلال میدانی با توانایی خواندن رابطه معنی داری دارد، لذا از کودکی رفتارهای استقلال طلبانه را در کودکان تشویق نمایید.

۲- فرزندان از کودکی به مطالعه تشویق شوند و هر شب برای کودکان قصه خوانده شود و متناسب با سن کودکان به آنها کتابهای داستان هدیه گردد.

منابع و مأخذ

بدیعان، س. (۱۳۷۵)، بررسی شیوع اختلال خواندن و نوشتن در دبستانهای دوزبانه و تک‌زبانه در منطقه فریدن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد خوراسگان.

خواری، ع و دولتی، ر. (۱۳۷۵)، راهنمای روانشناسی- شناختی و علم شناخت، تهران؛ انتشارات نی.

Bond, Cuy L. ; Tinker, Miles A. ; and Wasson, Barbara B. (1979), *Reading Difficulties: Their diagnosis and correction*. 4th ed., Englewood Cliffs, N.J.: Prentice - Hall.

Brookover, Wilbur B. ; and Lezotte, Lawrence W. (1979), *Changes in School*

- Characteristics Coincident with Changes in Student Achievement*. 5th ed., New York; David Mckay.
- Coleman, Howard M. (1968), *Visual Perception and Reading Dysfunction*, Journal of Learning Disabilities. Vol.1,(February), 116-123.
- Cohen, R. J. Swerdlik, M. E. & Philips, S. M. (1996), *Psychological Testing & Assessment*. 3rd ed. California: Mayfield publishing company.
- Demick, J. and koerber, H. (1993), *Relations Among Cognitive Styles and Reading Readiness in Preschoolers*. Biennial Meeting of the society for Research in Child Development (60th, New Orleans, AI, March 25-28).
- Ekwall, Eldon E. : Shanker, James L. (1983), *Diagnosis and Remediation of the Disabled Reader*. Second edition. California: The University of Texas at Elpaso.
- Harris, Albert J. ; and Sipay, Edward R. (1980), *How to Increase Reading Ability*. 7th ed., NewYork: Longman.
- Newcomer, Phyllis L.; Hammill, D. (1977), *The Test of Language Development*. Austin, Texas: Pro-Ed.
- Niaz, M. ; Saud de NuneZ, C & Rodriquez, R. S. (1994), *Achievement in Science as a Function of the Mobility - Fixity Dimension*. Journal of Educational Psychology. Vol. 14(3), 283-290.
- Robinson, Helen. (1946), *Why Pupils Fail in Reading*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rogers, Tim B. (1995), *The Psychological Testing Enterprise an Introduction*. California: Pacific Crove Publishing.
- Spache, George D., and Spache, Evelyn B. (1977), *Reading in the Elementary School*. 4th ed., Boston: Allyn and Bacon.
- Witkin, H. A. & Goodenough, D. R. (1981), *Cognitive Styles; Essence and Origins*. NewYork: International University Press.
- Witkin, H. A. & Goodenough, D. R.; Moore, C.A. & Cox, P.V.(1977), *Field dependent and Field-independent Cognitive Style and thier Educational Implication*, Review of Educational Research. Vol(47), 1-64.
- Zhang, Y. ; Chen, Z. (1990), *An Experimental Study of the Sensation-seeking Trait of Special Teenagers*. Journal of Actapsychologia Sinica. Vol. 22(4), 368-376.